

DIYANET
İŞLERİ BAŞKANLIĞI
DERGİSİ

DİNÎ, AHLAKÎ, EDEBÎ, MESLEKÎ AYLIK DERGİ

1. Cilt

Ağustos 1962

3. Sayı

İSLÂM'DA İMAN VE ESASLARI

— II —

Dr. A. Arslan AYDIN

I — ALLAH'A İMAN :

Geçen yazımızda, İslâm'da İmân'ın ne olduğunu, mâna ve hakikatini, kısım ve derecelerini izah etmiştik. Bu ve gelecek yazılarımızda ise, her müslümanın Âmentü'sünde ifadesini bulan «İman esasları» nı, gereken yeterlikte ve dergi sayfalarının vereceği imkân nisbetinde izaha çalışacağız.

Görülen ve görülmeyen herşeyin bir yaratıcısı olduğuna, yâni kâinatı yaratan ve idare eden Allah'ın varlığına ve Bir'liğine iman, İslâm akîdesinin ve bütün semâvî dinlerin esasını teşkil eder. Çünkü Allah'a inanmadan, O'nun Kitaplarına, Peygamberlerine, Meleklerine, Din gününün sâhibi olduğuna, hayır ve şerrin, hulâsa herşeyin yaratıcısının O olduğuna, herşeyin O'ndan geldiğine ve sonunda O'na dönüleceğine inanmak bir inceleme konusu dahi olamaz. O halde, evvelâ Allah'ın varlığını ve O'nun Bir olduğunu isbat etmek en tabiî bir yol ve kaçınılmaz bir zarûrettir. Çünkü Allah, herşeyin aslı, var oluşunun sebebidir. O, her varlığın yaratıcısı ve gayesidir. Bütün dinler, bu inanca dayanır. Her türlü güzellik, hayır, adâlet ve fazîlet hissi, her insanda fitrî olan bu inançtan, Allah'a iman esasından doğmuştur. Herşeyi bilen ve herşeyi yaratmaya kadir bir Allah'a inanmak, erginlik çağına gelmiş ve âkil hükmünde olan (1) her insana farzdır. Allah'a İman, her akli selim sâhibine borçtur. Bu sebeple ilâhî dinlerin inkitaa uğradığı «Fetret» devrinde yaşayan insanlar dahi, kendilerine ihsan edilen akıl nimetiyle Allah'ın varlığını idrâk edebilecek durumda olduklarından, Allah'a imanla mükelleftirler. Uzak ve meçhul yerlerde yaşayan ve hiçbir dinden haberi olmayan kimseler de —şer'î ahkâmla mükellef olmadıkları halde — Allah'a iman etmekle mükelleftirler. Bütün bunlardan anlaşılıyor ki; Allah'ın varlığını isbat etmek, şer'î delillerle değil, akli veya vicdânî delillerle veya her ikisi ile kabildir. Çünkü ilâhî bir dine inanmak, Allah'a inanmaya mütevakkıftır. O halde, Allah'ı isbat sadedinde, henüz isbat edilmemiş olan dinin beyan ettiği deliller serdedilemez. Zira, Allah'ı inkâr eden kimse, hiçbir dine, mukaddes bir kitâba inanmıyor demektir. Bu sebeple, bu gibileri ikna için, yalnız aklına hitab eden akli ve man-

(1) Yâni, mecnun olmayan, akli muvâzenesi yerinde bulunan.

tıkî deliller zikretmek gerekir. İşte bunun içindir ki, Kur'ân-ı Kerîm insanları, Allah'ın varlığı konusunda daima düşünmeye, muhakeme edip akla müracaat etmeye dâvet etmektedir.

Her devirde, Allah'ı inkâr eden ve yalnız maddeye inanan materyalistler ile Allah'a ortak koşan müşrikler — az da olsa — bulunduğundan, Allah'ın varlığını isbat konusu, İslâm kelâmcılarını (1) ve ilâhiyatçı filozofları çok meşgul etmiş, münkirleri sindiren ve mü'minlerin imanını kuvvetlendiren çeşitli deliller zikretmelerine sebep olmuştur. Şimdi biz burada, Yüce Hâlikımızın zâtına mahsus olan ilâhî sıfatları izah etmeden önce, O'nun varlığını isbat hususunda İslâm mütefekkir ve kelâmcıları ile, ilâhiyatçı filozofların ileri sürdüğü ilmî ve felsefî delilleri kısaca beyan edeceğiz. Ayrıca, tabiat ilimleriyle uğraşan âlimlerin, yalnız maddeye inanıp, ilâhî bir kudretin mevcudiyetini inkâr edenlere, bu ilâhî kudret ve yüce varlığı isbat eden delillerin en mühimlerini zikredeceğiz.

İslâm mütefekkirleri ile ilâhiyatçı garp filozoflarının bu konuda serdettikleri deliller esas itibariyle bir olup, hepsi de, bu varlık âleminin ilk illetinin (yaratıcısının), «sonu olmayan, hudutsuz ve mutlak kemâl sâhibi bir varlık» olduğu esasına dayanır. Hepsinin hedefi, işte bu ilâhî varlığı isbat etmektir.

Bu konuda, seçilen çeşitli yol ve metodlarla zikredilen delilleri, şu üç grupta toplayabiliriz :

- A — Dış âlemden çıkarılan tabiî deliller,
  - B — Akıl yoluyla çıkarılan metafizik deliller,
  - C — Beşer tabiatından çıkarılan ahlâkî deliller.
- A — Dış âlemden çıkarılan deliller :**

Âlem diye adlandırılan gördüğümüz şu varlıktan çıkarılan deliller de üç çeşittir :

1) İmkân delili : Âlemin vücudundan, var olmasından çıkarılan delil, yâni, varlığının da, yokluğunun da müsavi oluşundan çıkarılan delil.

2) Hudûs (sonradan var olma) delili : Âlemde görülen hareket ve değişmelerden çıkarılan delil.

---

(1) İslâm akîdesini izah eden ilme; Akaid, Tevhid veya ilm-i Kelâm denildiği gibi, bu ilimle uğraşan bilginlere de kelâmcı veya mütekellim denilir.

3) İbda' ve illet-i gaaiye delili : Âlemdeki nizamdan, her şeyin bir gayeye göre yapılmış olmasından çıkarılan delil.

Şimdi bunları kısaca izah edelim :

1) İmkân delili ile Allah'ın varlığını isbat :

Bunu şöyle izah edebiliriz : Görüyoruz ki bu âlem vardır. Fakat bu varlığın vücudu zarûrî değildir. Çünkü bu âlem, var olmayabilirdi de. Yâni, var olmamasını da biz aklen tasavvur edebiliriz. Zira, âlemin kendi varlığı ve hakikati içinde, varlığını icap ettirip, vücudunu zarurî kılan bir sebep yoktur. O halde biz, bu âlemin varlığını da, yokluğunu da düşünebiliriz. İşte bunun içindir ki, şu varlık âleminin vücudu «mümkün» dür, yâni, varlığı zâtından değildir. O halde var oluşunda, varlığını yokluğuna tercih edip, onu var eden ve onun hakikati dışında bir sebep, bir illet vardır. Şüphesiz ki, âlemin varlığına sebep olan bu mevcut, şu âlem cinsinden ve ona benzeyen bir varlık olamaz. Zira öyle olsaydı, o da mümkün ve muhtaç olurdu. Ona da yaratıcı bir illet aramamız gerekirdi. O halde bütün bu varlıkları yaratan, vücudunu ademine tercih eden, bu âlem dışında bir sebep, her şeyin ilk illeti, yaratıcısı bir mevcut vardır. Bu mevcudun vücudu kendindedir. Yani vücudu, zâtına vâciptir. Bunun içindir ki bu varlığa, «lizâtihi ve bizâtihi» mevcuttur denilir. Yâni, Zâtı ile kaim olan, varlığında hiç birşeye muhtaç olmayan, herşeyin varlığı O'na muhtaç olan, «Vâcibü'l-Vücud» demektir. İşte bu âlemin var olması, her bakımdan ekmel, eşsiz ve üstün bir mevcudun, yâni Allah'ın varlığını isbat eder. Çünkü böyle ezeli ve ebedî «evveli ve sonu olmayan» bir mevcut olmasaydı, bu âlem vücut bulamazdı. Bu hakikat, (İllyet) nazariyesinin zaruri bir neticesidir. (1)

Bu metodla Vâcibü'l-Vücud olan Allahu Teâlâ'yı isbat etmek, İslâm filozoflarının ve bazı kelâm âlimlerinin yoludur.

(Devamı var)

---

(1) Bu delil, İlm-i Kelâm kitaplarında, değişik ifadelerle bir kaç delil halinde zikredilmiştir. Biz burada, bu şekilde ifade etmeyi uygun bulduk. (Bak : Şerh-ü Mevâkif c. 3, s. 3-10, İstanbul)